

Madencilikle İlgili Düzenleyici Sistemler

Ahmet KARTALKANAT
Jeoloji Mühendisi, MTA Genel Müdürlüğü

Maden Hukuku
ve Madencilikimiz

Maden kelimesinin değişik alanlarda farklı anlamları vardır, Yerbilimlerinde maden "yerkabuğunun bazı bölgelelerinde çeşitli iç ve dış doğal etkenlerle oluşan, ekonomik yönden değer taşıyan mineral"¹ olarak tanımlanır; hukuki anlamda maden, "bir arazide mevcut olan ve cevher çıkarımına uygun olan maden damarları"² şeklinde tanımlanmaktadır,

Maden hukuku'nu; "madenlerle ilgili yasa, tüzük ve yönetmeliklerle ilgili çözümleme ve eleştiri yapan, madenlerle ilgili ilişkileri düzenleyen mer'i (yürürlükte olan) hukuk kural; larımın ideal şeklini arayan ve madenlere ait hukuk kurallarını, madenlerin ülke ekonomisinde en verimli ve ya-

rarlı duruma getirmek için gereken şekle sokmaya çalışan hukuk dah"³ şeklinde tanımlayabiliriz,

Madenler, ülkemizde hem medeni hukukun, hem de maden kanununun ilgi alanı içine girmektedirler. Yani madenler kamu hukuku ile Özel hukukun ortak uygulama alanı haline gelmiştir,

Her ülkenin madenlerle ilgili hukuki düzenlemeleri farklıdır. Ancak çağlar boyunca ülkelerin maden rejimleri başlıca iki sistemin etkisi altında kalmıştır,

Maden Mülkiyeti
Bakımından Sistemler

Madenler ilk çağlardan beri toplumların yaşamında vageçilmez bir yere sahip olmuşlardır*. İnsanoğlu

doğayla giriştiği mücadelede madenlerden büyük Ölçüde yararlanmış ve madenler sayesinde doğayla olan mücadelede başarı kazanabilmiş ve doğayı yönlendirebilmiştir.

İnsanların yaşamında büyük yere sahip olan madenlerin günümüzde oldukça değişik alanlarda, farklı kullanım yerleri vardır. Bundan dolayı madenlere sahip olabilmek için toplumlar da kişilerarası, Dünya'da da toplumlararası çatışmalar öteden beri sürmektedir. Madenlere sahip olabilen kişiler büyük bir ekonomik güce sahip olabildikleri gibi, stratejik madenlere sahip olan firmalar^ uluslararası pazarlama ve fiyat politikalarını istedikleri gibi düzenleyebilmekte, bu alanda bir monopol oluşturabilmektedirler. Bu dev monöpollerin, özellikle azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin madenci-

lik sektörü üzerinde doğrudan veya dolaylı, açık veya gizli baskı ve kontrollerinin olduğu bilinen bir gerçektir. Bu durum bütün ülkelerde kamuoyunun madencilik sektörü ile ilgili hukuki ve kurumsal düzenlemeler karşısında çok duyarlı olmasına neden olmuştur.

Madenlerin hukuki özellikleri ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. Bu farklılık "maden üzerindeki mülkiyet rejimi"nin de farklı olması sonucunu doğurmuştur. Nitekim günümüzde çeşitli ülkelerde madenler için uygulanan değişik mülkiyet rejimleri vardır,

Madenlerin içinde bulunduğu arazinin mülkiyetiyle olan ilişkilerini düzenleyen sistemler iki ayrı grupta incelenmektedir. Bu sistemlerden biri madenleri içinde bulunduğu arazinin mülkiyeti içinde görünürken, diğer sistem madenleri arazi mülkiyetinin dışında saymaktadır.

Madenleri İçinde Bulunduğu Arazinin Mülkiyeti İçinde Sayan Sistemler

Madenleri içinde bulunduktan arazinin bütünüleyici parçası sayan (mütemmim cüz'ü) ve "accession" sistemi olarak da isimlendirilen bu sistemde, arazinin mülkiyetine sahip olan kişi ya da devlet, arazinin derinliklerinde yer alan madenlerin de sahibidir. Bu sisteme göre madenler yerin derinliklerinden çıkartılıp menkul bir mal haline gelinceye kadar bağımsız bir içerik kazanmamaktadır. Bundan dolayı aynı bir inceleme konusu olmazlar.

Madenleri buldukları arazinin bütünüleyici parçası saymak siyasi ve sosyal açıdan oldukça sakıncalıdır. Madenler, bir ülkenin kalkınmasında ve sanayileşmesinde eşsiz bir yere sahip doğal kaynak olduklarından, bunları içinde bulunan arazinin mülk sahibine bırakmak* ülke ekonomisi, savunma sanayi ve kalkınma için büyük sakıncalar doğurur. Ayrıca bir maden yatağının geniş bir alana yayılabileceği, dolayısıyla birkaç kişinin arazilerinde yer alacağı göz

önüne alındığında, bu kişilerin anlaşmaları ve bir araya gelerek madeni ekonomik bir biçimde işletmelerinin güçlüğü de ortadadır. Bu nedenlerden ötürü, günümüzde bu sistem uygulanan bir sistem olmaktan çıkmıştır.

Madenleri İçinde Bulunduğu Arazinin Mülkiyeti Dışında Sayan Sistemler

Geniş bir uygulama alanı bulan bu sistem, kendi içinde iki alt başlığa ayrılmaktadır* Bunlar;

1- Madenleri kamu mülkü sayan, arama ve işletme hakkını devlete veren "domanial sistem"¹

2- Madenleri yine kamu mülkü saymakla birlikte, kişilere arama ve işletme hakkı veren "Regalien sistem"dir. Regalien sistem de kendi içinde üç alt sisteme ayrılmaktadır. Bunlar;

a) İşgal ve İhya Sistemi: İşletme hakkını madeni fiilen işgal ve ihya edene veren bir sistemdir.

b) Bulma Sistemi: İşletme hakkını madeni fiilen arayıp bulana veren sistemdir.

c) İmtiyaz Sistemi: Arama ve işletme hakkını devletten ruhsat veya imtiyaz alınmasına bağlayan bir sistemdir.⁴

Madenleri içinde bulunduğu arazinin bütünüleyici parçası (mütemmim cüz'ü) sayan ve madenleri buldukları arazinin mülkiyeti dışında sayan bu iki sistemin dışında, bazı yazarlarca üçüncü bir sistem olarak "sahipsiz şeyler sistemi" adı altında üçüncü bir sistem de kabul edilmektedir.⁵

Bu sisteme göre ne arazi sahibinin, ne de devletin madenler üzerinde belirgin bir hakkı yoktur. Maden onu bulana aittir, idareye düşen görev* madenin bulunduğunu tespit etmek ve bulucuya ait hakları düzenlemekten ibarettir. İngiltere'de "free mining" denilen bu sistemle, devletin hakları saklı kalmak koşuluyla, herkes başkalarına ait arazilerde maden arayabilmekte ve işletebilmektedir. Hemen belirtelim ki, madenlerin içinde bulun-

dukları arazinin bütünüleyici parçası (mütemmim cüz'ü) olarak gören "accession" sistemi bugün artık dünyanın hemen her yerinde terk edilmiş durumdadır. Genellikle, birçok ülke madenleri içinde buldukları arazi mülkiyetinin dışında tutan domanial veya régalien sistemlerini benimsemişlerdir*

Gerek Osmanlı'lar zamanında, gerekse günümüzde Türk hukukunda domanial ve régalien sistemler arasında yeralan karma bir sistem yürürlükte değildir. Gerçekten 1982 Anayasa'nın 168* maddesi; "doğal servetler ve kaynakların devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunduğunu, bunların aranması ve işletilmesi hakkının kural olarak devlete ait olduğunu" belirtmekle domanial sistemi; yine aynı maddenin "arama ve işletmenin devletin özel teşebbüsüyle birleşmesi suretiyle veya doğrudan doğruya özel teşebbüs eliyle yapılmasını yasanın açık iznine bağlayan" istisnai (ayrık) hükmü de régalien sistemin Anayasa'ca benimsendiğini göstermektedir. Anayasa'nın özüne uygun olarak 3213 sayılı maden kanunu, arama ve işletmenin özel teşebbüs eliyle yapılması için gerekli olan iznin verilmesini, régalien sistemin, "imtiyaz sistemi" alt başlığına uygun bir şekilde düzenlemiştir.^H

1- Türkçe Sözlük, (Ankara: T.D.K. Yayını, 1985X8,796

2- Yavuz FINDIKLIGİL, Maden Hukuku, (İstanbul İTÜ yayını No: 656,1966), s.1-2

3- FINDIKLIGİL, a.g.e.,§,7

4- Hikmet Sami TÜRK, "Devletçe İşletilecek Madenler Hakkında Kanun Üzerine Açıklamalar", A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, XXXVI, sayı: 1-4, s.83-84

5- Mustafa ÂŞULA, Türkiye'de Medeni Kanun Bakımından Maden Rejimi ve Mülkiyeti, (Ankara: TOBB yayını, 1961), s. 11-20